

กำเนิดความคิด

วรากรณ์ สามโกเศศ
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
(รวม 4 หน้า)

ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เป็นบ่อเกิดของนวัตกรรม ซึ่งถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการทำงานและการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เศรษฐกิจหากไม่มีการต่อยอดหาทางเพิ่มมูลค่าโดยใช้สติปัญญาและความคิดจนกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ดังตัวอย่างของเกาหลีใต้ (กระแส K ฟุ้งสู่ประเทศต่าง ๆ ในรูปของภาพยนตร์ ดนตรี แฟชั่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ รถยนต์ ฯลฯ และมุ่งสู่การยอมรับสิ่งที่เป็น “เกาหลี”) ก็จะติดกับอยู่แค่เศรษฐกิจโรงงาน (Factory Economy) เท่านั้น

ผมได้อ่านหนังสือชื่อ “กำเนิดความคิด” (2530) ของมนต์ทิศา ชัยพิพัฒนานันท์ และเห็นว่าทำให้เราเข้าใจเรื่องความคิดซึ่งเป็นรากฐานของนวัตกรรมเป็นอย่างดี จึงขอนำมาถ่ายทอดต่อ

“.....ถ้าจะถามกันว่า “ความคิดคืออะไร” ก็เห็นจะต้องเริ่มคำว่า “คิด” ก่อน เวลาที่เราคิด เราจะเห็นภาพอะไรบางอย่างในใจ ถ้าเป็นการคิดเรื่อยเปื่อย คิดฝัน คิดตามสิ่งที่มากระทบหู ตา และใจ เราก็จะเห็นอะไรที่เกี่ยวข้องกับที่กำลังนึกคิดอยู่ ซึ่งมักเป็นภาพที่สมองจำจากประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเรา ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาทั่วไปที่เป็นรูปธรรม ภาพก็ค่อนข้างจะเหมือนจริงและลงตัว แต่ถ้าเป็นเรื่องแปลกใหม่ที่เป็นนามธรรม ภาพก็จะไม่ชัดเจน ตัวอย่างเช่นเวลาเราเรียนหนังสือเมื่ออาจารย์อธิบายถึงสิ่งที่เราเคยพบเห็นมาก่อน เราจะเข้าใจได้ง่าย แต่ถ้าเป็นความรู้ใหม่หรือศัพท์เทคนิคยาก ๆ แล้วอาจารย์สอนไม่เก่ง ยกตัวอย่างไม่เป็น หรือพูดเร็วเกินไป เราจะคิดไม่ทัน นึกภาพไม่ออก หรือออกก็แต่เพียงบางส่วน เราจึงไม่เข้าใจเต็มที่ เมื่อเรารู้ความหมายของคำว่า “คิด” แล้ว ก็ขอย้อนกลับไปยังคำถามว่า “ความคิดคืออะไร” ไม่ทราบว่าคุณมีคำตอบของตัวเองหรือเปล่า ถ้าไม่มีลองฟังคำตอบของผู้อื่นดู

จาก “Encyclopedia Americana” ได้หัวเรื่อง “Idea” นักจิตวิทยาบอกว่าความคิดคือเหตุการณ์ในจิตใจที่มีบุคลิกลักษณะของมันเอง แต่บางคนอย่าง David Hume และ E.D. Titchener มีความเห็นตรงกันว่าความคิดคือภาพลักษณะหรือภาพสำเนาที่แจ่มกว่าของความรู้สึกจริง ส่วน Dr.Rudolf Flesch ผู้แต่งหนังสือที่ควรอ่านหลายเล่มให้นิยามของความคิดว่าเป็นการควบคุมบงการของความจำโดยยกผลการทดลองที่ Dr.Herbert G. Birch ได้กระทำขึ้นที่ Florida ในปี 1944 มาสนับสนุนนิยามของเขา

สัตว์ที่ Dr.Birch ใช้ทดลองก็คือลิงชิมแปนซีตัวผู้สี่ตัวและตัวเมียสองตัว ลิงทั้งหมดถูกนำมาเลี้ยงตั้งแต่อายุได้สองอาทิตย์ และมีการจัดบันทึกอุปนิสัย พฤติกรรม อารมณ์ และพัฒนาการต่าง ๆ ไว้ทุกวัน ลิงทั้งหมดจะเล่นรวมกันในลานที่ล้อมไว้อย่างดี ในนั้นมีต้นไม้ใหญ่อยู่หนึ่งต้นกับไม้เลื้อย เมื่อลิงเหล่านี้มีอายุได้สี่ถึงห้าปีก็ถูกจับใส่กรงทดลอง ซึ่งในกรงมีไม้อยู่หนึ่งอันและนอกกรงมีอาหารวางอยู่ในระยะที่เอื้อมไม่ถึง

จากการทดลองที่ละตัว ปรากฏว่ามีลิงอยู่สี่ตัวที่พยายามเอื้อมหยิบอาหาร และเมื่อไม่สำเร็จก็อ่อนขอจาก Dr.Birch พอไม่ได้ก็โกรธจัด หยิบไม้ในกรงปาเข้ามาดมไป แต่มีอยู่ตัวหนึ่งที่ไม่สนใจไม้เสียด้วยซ้ำ พอถึงคราวของลิงตัวเมียที่ชื่อ Jojo มันเดินไปริมกรงมองอาหารที่อยู่ข้างนอกเหลือบดูไม้ หยิบขึ้นมาในทันทีแล้วเกี่ยวอาหารเข้ากรงไป จากนั้นก็วางไม้ลง และเคี้ยวอาหารกินอย่างเอร็ดอร่อย ทั้งหมดนี้ในชั่วเวลาเพียง ๑๒ วินาที

อะไรทำให้ Jojo ต่างจากลิงตัวอื่น?

จากบันทึกที่จดไว้พบว่า Jojo ฝึกใช้ไม้อยู่เรื่อย ๆ และมันเคยเปิดปิดไฟด้วยไม้จากกรงของมัน ซึ่งตัวอื่น ๆ ไม่เคยทำเช่นนี้มาก่อน

แต่ตัวที่น่าสนใจที่สุดคือ Bard ลิงตัวผู้ เมื่อมันเข้ากรงก็ประพฤติเหมือนกับสี่ตัวแรก พยายามเอื้อมหยิบอาหาร พอไม่สำเร็จก็อ่อนวอนขอ แล้วก็เดินรอบ ๆ กรง แล้วก็ขอซ้ำ แต่ไม่ได้ผล มันจึงพยายามเอื้อมหยิบอาหารอีก บังเอิญมือไปปัดถูกไม้เข้า ทำให้เคลื่อนไปสามนิ้ว และปลายของไม้ก็เลยช่วยกวาดอาหารให้ขยับไปอีกด้าน Bard หยุดมองและพิจารณาสถานการณ์อย่างระมัดระวัง แล้วมันก็ลองขยับไม้ดู ตาจ้องที่อาหาร เห็นมันเคลื่อน ก็ขยับไม้อีก ในที่สุดก็ได้กินอาหารสมใจ

เพื่อพิสูจน์ให้แน่ ลิงทั้งหมดจึงถูกปล่อยไว้ในลานอีกครั้ง ในนั้นมีไม้วางอยู่ทั่ว พอครบสามวันก็จับใส่กรงอย่างเก่า คราวนี้เพียงแค่อุสสถานการณ์ ทุกตัวก็เอาอาหารมากินได้สำเร็จ การทดลองนี้แสดงว่า ประสบการณ์และความทรงจำสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องกำเนิดความคิด.....”

สำหรับความคิดสร้างสรรค์ผู้เขียนได้ขอยืมข้อความจากหนังสือ “มันสมอง” ของ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ดังนี้ “.....ไม่ว่าในกิจการใด ๆ ทั้งสิ้น มันสมองเป็นสิ่งสำคัญที่คนเราจะต้องใช้ คนโดยมากเข้าใจผิด แบ่งการงานของมนุษย์ออกเป็นสองอย่าง ตั้งชื่อเอาเองว่างานใช้กำลังกาย อย่างหนึ่ง งานใช้กำลังความคิดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการผิดแท้ เพราะอันที่จริงคนที่ทำงานด้วยกำลังกายนั่นเอง ถ้าไม่ใช้ความคิดเสียเลยแล้วก็เท่ากับมีตัวขวานเล่มเดียว จะดีกว่าสิ่งเหล่านั้นหน่อยก็เพียงแต่เคลื่อนไหวได้ในตัวเองเท่านั้น ช่างไม้ที่หาเงินได้มากที่สุดนั้นไม่ใช่คนที่มิกำลังเนื้อแข็งแรงที่สุด ที่จริงเป็นคนที่รู้จักใช้ความคิดประดิษฐ์ของให้แปลก ให้ดีกว่าของคนอื่น ๆ คนที่สามารถทำตะปูเหล็กวิเศษอันนี้คิดเดียวสำหรับปิดของจดหมายโดยไม่ให้มีใครลักเปิดได้นั้น กลับมีเป็นเศรษฐี ดีกว่าคนที่ตีเหล็กไปตลอดชีวิตโดยไม่คิดอย่างอื่นนอกจากทุ่มเทกำลังกายลงไปตาม

น้ำหนักของค้อนเท่านั้น ถ้าเผชิญมีใครสักคนคิดเครื่องจักรสำหรับใช้เหล็กแทนกำลังคนได้ คน ๆ นั้นก็เลยหมดหนทางหากิน ถึงแม้การกีฬาซึ่งถือกันว่าเป็นส่วนที่เกี่ยวกับร่างกายโดยแท้ก็ดี ก็ยังจำเป็นต้องใช้มันสมองมาก นักมวยที่ได้ชัยชนะ ไม่ใช่เพราะมีกำลังกายแข็งแรงยิ่งกว่าคู่ปรปักษ์ แท้จริงเป็นเพราะมีไหวพริบในการต่อสู้ ทำการได้เปรียบคู่ปรปักษ์อยู่เสมอนั่นเอง

แม้ในกิจการที่หยาบที่สุด ก็ย่อมต้องการกำลังมันสมองเป็นเครื่องช่วยเหลือ คนใช้ที่เราใช้ทำการกวาดบ้าน เราก็ต้องการให้มันใช้ความคิดทำให้เหมาะเจาะถูกต้องเรียบร้อย ไม่สักแต่ว่าทำไปอย่างเครื่องจักร คนไหนที่รู้จักใช้ความคิดเช่นนี้ เราก็ชื่นชมยินดี ขึ้นเงินเดือน เลื่อนขั้น หรือให้รางวัลพิเศษ ผิดกับคนที่ไม่รู้จักใช้ความคิดและใช้แต่กำลังแรงเข้าถมอย่างเดียว.....”

ในการจะมีความคิดสร้างสรรค์นั้นผู้เขียนบอกว่า “....เห็นจะต้องถามจากผู้ทำงานด้านใช้ความคิดเป็นประจำอย่างนักเขียน นักโฆษณา นักแต่งเพลง นักออกแบบ ฯลฯ แต่อย่าคาดหวังอะไรมากนัก เพราะคนเก่งหลาย ๆ คนคิดได้ แต่ไม่สามารถบอกผู้อื่นให้รู้ถึงวิธีการได้ เช่นนักเขียนนวนิยาย Elmore Leonard ผู้แต่งเรื่อง Glitz, Bandits และอื่น ๆ อีกยี่สิบกว่าเรื่อง เขาบอกว่า “ผมไม่รู้ว่าความคิดสร้างสรรค์คืออะไร และความคิดผุดเข้ามาในสมองผมได้อย่างไร และผมก็ไม่รู้ด้วยว่าแรงบันดาลใจมาจากไหน และทำไมถึงมา แต่อย่างไรก็ตามมันมีกระบวนการสร้างสรรค์ —วิธีการที่จะเสริมส่งให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ— แม้ว่าบางครั้งขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการสร้างสรรค์จะละลายเข้าหากันแล้วปนเปกันยุ่งเหยิง และผมก็รู้ด้วยว่าจะไม่มีความสัมฤทธิ์ผล, สิ่งแปลกใหม่ หากไม่ทำการบ้าน”

James Webb Young อดีตรองประธานฝ่ายสร้างสรรค์ของบริษัทโฆษณา J. Walter Thompson แห่งสหรัฐฯ เขามีคำตอบที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์และได้เขียนออกมาเป็นหนังสือเล่มกะทัดรัดชื่อว่า A Technique for Producing Ideas

ในหนังสือเขาแสดงความเห็นว่า ความคิดนั้นมีคุณสมบัติลึกลับ มันโผล่มาในทันทีทันใดเหนือพื้นผิวของจิตใจและก็มีกลิ่นอายของความมหัศจรรย์และบอกเล่าอะไรไม่ถูก เหมือนกับการปรากฏขึ้นในฉับพลันของเกาะปะการังกลางทะเลใต้ซึ่งไม่มีบ่งไว้ในแผนที่

และโดยการสังเกตงานของนักผลิตความคิดทั้งหลายกับการครุ่นคิดของตัวเอง Young ค้นพบว่าการผลิตความคิดมีกระบวนการแน่นอน ดำเนินไปเป็นขั้นตอนซึ่งเราสามารถเรียนรู้และควบคุมได้ และเมื่อได้ฝึกฝนเทคนิคจนชำนาญก็จะสามารถคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เทคนิคที่ว่า คุณสามารถอ่านโดยละเอียดได้จากหนังสือดังกล่าว.....”

James Webb Young นักสร้างสรรค์โฆษณาสี่ลือชื่อระบุว่า มีห้าขั้นตอนในกระบวนการผลิตความคิดของเขาซึ่งได้แก่ (๑) การเก็บรวบรวมวัตถุดิบ ทั้งวัตถุดิบของปัญหาเฉพาะหน้าและวัตถุดิบที่มาจากประสบการณ์ความรู้ทั่วไปอย่างสม่ำเสมอของคุณ (๒) การครุ่นคิดถึงวัตถุดิบเหล่านั้นในจิตใจของคุณ (๓) ระยะเวลาพัก ซึ่งคุณปล่อยให้บางสิ่งนอกเหนือจากจิตสำนึกเป็นตัว

ผสมผสานความคิด (๔) กำเนิดแท้จริงของความคิด ชั้น “ไซโย นี้ออกแล้ว” (๕) การจัดปรับ
ขั้นสุดท้ายและการพัฒนาความคิดให้เป็นประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ

“.....Young บอกว่า ในการเรียนศิลปะได้ก็ตาม สิ่งสำคัญที่จะต้องเรียนมีอยู่สองอย่าง
คือ หลักการกับวิธีการ ศิลปะในการสร้างสรรค์ความคิดก็เช่นเดียวกัน

หลักการที่เป็นรากฐานของการผลิตความคิดนั้นมีอยู่สองประการ คือ หนึ่ง ความคิดเป็น
การผสมผสานใหม่ของส่วนประกอบเก่า สอง การนำส่วนประกอบเก่ามาผสมผสานใหม่นั้นขึ้นอยู่กับ
ความสามารถในการที่จะมองเห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ของแต่ละส่วนประกอบดังกล่าว ฉะนั้นเมื่อใด
ที่คุณมองออกถึงความเกี่ยวข้องของข้อมูลปัญหา ฯลฯ ความคิดก็จะเกิด และด้วยเหตุนี้การค้นหา
ความเกี่ยวข้องระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ จึงสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ความคิด

สำหรับวิธีการหรือเทคนิคในการผลิตความคิดนั้น Young ยืนยันว่ามีอยู่ห้าขั้น และ
เมื่อใดที่คนเราคิด ก็จะต้องผ่านกระบวนการทั้งห้านี้ ซึ่งดำเนินเป็นลำดับตายตัว ไม่มีการข้ามขั้นกัน
โดยเด็ดขาด.....”

สงสัยว่าผู้สร้างปัญหาความวุ่นวายในบ้านเราได้ใช้ห้าขั้นตอนข้างต้นในกระบวนการ
ผลิตความคิดอย่างมีประสิทธิภาพ เสียแต่เป็นความคิดที่อุบายท์ อ้ามहित เกินจะพรรณนา ไม่ว่าจะ
ในการใช้ RPG ยิงวัดพระแก้ว หรือบุกรุกชุมชนผู้ทำงานโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
